

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

USE OF ECONOMIC ANALYTICS METHODS TO ENSURE THE ECONOMIC SECURITY OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

Кононова І.В.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Kononova Iryna

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

В статті проведено дослідження щодо визначення підходів категорії «економічна безпека» соціально-економічних систем, запропоновано власне визначення поняття «економічна безпека». Визначено роль та значення економічної аналітики в системі забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем, досліджені методики та методи економічної аналітики, які використовуються для забезпечення економічної безпеки. Економічна аналітика є одним з найбільш перспективним напрямом сучасної економічної науки, що засновується на основі методів економічного аналізу шляхом використання інформаційних ресурсів, комп'ютерних методів тощо. Дослідження основних методів економічної аналітики для забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем дозволяє дійти висновку, що кожен окремий із розглянутих нами методів має певні обмеження у використанні, а тому не дає можливості в повній мірі визначити існуючий стан економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, система економічної безпеки, економічна аналітика, методи економічної аналітики, аналітичне забезпечення в системі економічної безпеки.

The article carried out research on the definition of approaches to the category of "economic security" of socio-economic systems, and proposed a proper definition of the concept of "economic security". The role and significance of economic analytics in the system of ensuring economic security of socio-economic systems is determined, the methods and methods of economic analytics used to ensure economic security are investigated. Analytics is a field of human activity that is carried out with the aim of conducting an analysis of the state of the object and the state of its development, which will allow making appropriate decisions regarding this object. Many academics consider analytics today as the art of analysis. Modern socio-economic transformations that are taking place in the economy, in the country as a whole, which are caused by the scientific and technical revolution, as well as the increase in the importance of information and information resources in economic processes. It was these conditions of informatization of society that caused the formation of the knowledge economy and the emergence of a new paradigm of economic analytics. Economic analytics is one of the most promising areas of modern economic science, which is based on the methods of economic analysis through the use of information resources, computer methods, etc. The development of economic analytics as a science is conditioned by the development of economic theory and the formation of economic hypotheses, theories and concepts on this basis. In the process of evolution of these theories and concepts, the methodological toolkit of modern economic analytics was formed. The formation of analytical support for economic security is connected with the development of related fields of knowledge, such as mathematics, statistics, accounting and others. The study of the main methods of economic analysis to ensure the economic security of socio-economic systems allows us to come to the conclusion that each of the methods we have considered has certain limitations in use, and therefore does not provide an opportunity to fully determine the existing state of economic security. Quantitative and qualitative methods of determining the level of economic security have become the most widespread. Qualitative analysis of the state of economic security of the socio-economic system precedes quantitative analysis, consists in determining all negative factors and risks of the external and internal environment, forecasting the negative consequences that they may cause, as well as developing measures to neutralize and minimize these risks. Quantitative analysis is also necessary for a full characterization of the state of economic security, so a comprehensive approach must be used for a full analysis of the state of economic security.

Keywords: economic security, system of economic security, economic analytics, methods of economic analytics, analytical support in the system of economic security.

Постановка проблеми. В сучасних реаліях економіки забезпечення економічної безпеки все більшою мірою залежить від якості інформації, більша частина якої формується економічною аналітикою. Економічна аналітика та її методи створюють ресурс постіндустріальної економіки – інформацію, а аналітичне забезпечення стає однією з основних складових забезпечення економічної безпеки. Економічна аналітика сьогодні дуже швидко розвивається, та вона передбачає обробку статистичної інформації, аналіз, оцінювання рівня економічної безпеки, а також планування та реалізацію стратегію забезпечення економічної безпеки та сучасні методи прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам економічної безпеки соціально-економічних систем присвячено багато праць дослідників таких, як Амітан В., Амітан А., Данко А., Варналій З., Фурса В., Мунтіян В., Бендіков Л., Геєць В., Кизим М., Клебанова Т. та інші.

Вагомий внесок у дослідження проблеми аналітичного забезпечення системи економічної безпеки внесли такі науковці, як Маслак О., Коробкова І., Кузьмін О., Квашук Д., Хвальчик І., Яремик М. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі спостерігається недооцінка ролі аналітичної економіки та її застосування для забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем. Можна зазначити недостатність об'єктивної, релевантної, надійної інформації для створення надійної системи забезпечення економічної безпеки та її аналізу. Тому, в першу чергу, слід приділити увагу саме використанню методів економічної аналітики при забезпеченні економічної безпеки. Динаміка розвитку економічних процесів на сучасному етапі потребує ретельного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, а також розробку необхідних заходів, які спрямовані на нейтралізацію та мінімізацію цих ризиків.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити та визначити роль та місце методів економічної аналітики для забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах динамічних змін, які відбуваються в зовнішньому середовищі, та з урахуванням впливу непередбачуваних факторів, економічна безпека соціально-економічних систем вимагає постійної уваги. Саме від забезпечення економічної безпеки залежить подальший розвиток та підвищення ефективності функціонування соціально-економічних систем.

Сучасними науковцями-економістами надаються різні тлумачення поняття «економічна безпека».

Амітан В., Амітан А. та Данко А. пропонують визначення економічної безпеки як процесу, спрямованого на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до зміни в зовнішньому оточенні в процесі досягнення поставленої мети [1].

Варналій З. тлумачить поняття економічної безпеки з точки зору кількісної та якісної характеристики економічної властивості системи з погляду її здатності до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних і важкопрогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів [2].

Фурса В. економічну безпеку підприємства трактує як стан захищеності усіх систем підприємства, стан всіх ресурсів підприємства, сукупність організаційно-правових, технічних, технологічних, економічних, режимно-охоронних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту [3].

Мунтіян В. під економічною безпекою розуміє комплекс загальнонаціональних заходів, що спрямовуються на постійний та стабільний розвиток економіки, та включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам [4].

Бендіков Л. також розглядає економічну безпеку як захищеність складових його потенціалу від «прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатністю до відтворення» [5].

На основі проведеного аналізу нами зроблена спроба систематизувати визначення категорії «економічна безпека» та існуючі підходи до її визначення.

З урахування аналізу визначень поняття «економічна безпека» вважаємо, що система економічної безпеки – це комплекс заходів, спрямований на забезпечення захисту соціально- економічних систем від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, виявлення та мінімізацію або усунення ризиків [6].

Аналітика дозволяє максимально точно зробити оцінку економічної безпеки, виявити сильні та слабкі сторони, внести необхідні зміни та адаптуватись під мінливе зовнішнє середовище.

Економічна аналітика – це використання аналітичного інструментарію економічної науки з метою оцінювання найбільш вагомих

Таблиця 2

Систематизація визначень категорії «економічна безпека» та підходів до її визначення

Підходи	Автор	Основні визначення категорії «економічна безпека»
Процесний	Амітан В., Амітан А. та Данко А. Пастернак-Таранущенко Г., Козаченко А., Пономарьов В., Ляшенко А., Стаховяк З., Мочерний С., Геєць В., Кизим М., Клебанова Т. та інші	процес, спрямований на створення умов для забезпечення розвитку та досягнення мети
Захисний	Мунтіян В. Фурса В.	комплекс заходів із забезпечення захищеності економічних і життєвих інтересів
	Варналій З. Шлемко В. та Бінько І. Єрмошенко М.	стан економіки та економічного механізму
Ресурсний	Власюк О. Соколенка Т. Бендіков Л. Кірієнко А. та Євдокімова Н. Ортинський В. та Керницький І. Ляшенко О. Ілляшенко С. та Кузенко Т. Лисенко Ю. та Міщенко С.	стан виробничої системи
Функціональний	Васильцев Т. Сухорукова Т., Ковальов Д.	як умова забезпечення конкурентоспроможності

Джерело: систематизовано автором на основі [1–5]

економічних факторів, виявлення основних закономірностей і інтерпретація отриманих результатів для прийняття управлінських рішень.

Особливого значення економічна аналітика набуває в умовах ризику та невизначеності.

Економічна аналітика повинна враховувати пріоритети і досягнення інформаційної та цифрової економіки.

Класичні методи аналітики не можуть впоратись з великим масивом даних та проаналізувати його та їх використання не має значного ефекту. Методи економічної аналітики в теперішній час змінюють свою направленість: від оціночно-статичних до пошуково-прогностичних, який дозволяє оптимально управлінське рішення в умовах невизначеності та ризику [7].

Забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи базується на положенні щодо використання прийомів та методів економічної аналітики для діагностики системи економічної безпеки. Саме використання цих прийомів і методів надає можливість своєчасно та ретельно оцінити динаміку розвитку соціально-економічної системи та відреагувати на загрози зовнішнього та внутрішнього середовища, а також отримати необхідну інформацію для визначення рівня показників економічної безпеки та можливих відхилень з метою прийняття ефективних управлінських рішень [8]. Велике значення має використання ефективних аналітичних методик, проведення моніторингу соціально-економічних систем.

Під методом в загальному вигляді розуміють способи та засоби пізнання дійсності, дослідження різноманітних явищ.

Процес моніторингу економічної безпеки соціально-економічних систем неможливий без формування певного концептуального підходу, який є базисом для проведення діагностики [9]. Методика моніторингу економічної безпеки повинна використовувати як загальні, так і специфічні методи дослідження. Сукупність методів, які доцільно, на нашу думку, при моніторингу економічної безпеки, виокремлюються в наступні групи:

- аналізу та синтезу, які використовуються в процесі виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз, а також при дослідженні системи економічної безпеки соціально-економічної системи;
- індукції та дедукції – в процесі становлення взаємозв'язку економічної безпеки соціально-економічної системи нижчого рівня з економічною безпекою соціально-економічної системи вищого рівня;
- системно-структурний аналіз – для аналізу забезпечення рівня економічної безпеки;
- аналогія і систематизація – при оцінюванні рівня економічної безпеки соціально-економічної системи;
- кількісно-якісний аналіз групування, порівняння – для оцінювання рівня та тенденцій розвитку економічної безпеки,
- математичного моделювання – при розробці моделей ефективності управління економічною безпекою;

– факторний та функціональний аналіз – при встановленні взаємозв'язків між факторною та результативною ознакою, при оцінці впливу загроз на рівень економічної безпеки.

– для розробки пропозицій та удосконалення моніторингу економічної безпеки соціально-економічної системи, а також для визначення пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки.

Система економічної безпеки соціально-економічних систем є динамічною структурою, яка характеризується наявністю горизонтальних та вертикальних взаємозв'язків, тому при моніторингу економічної безпеки необхідно враховувати наступні аспекти:

– економічну безпеку соціально-економічної системи необхідно розглядати як єдине ціле;

– нестійкість системи економічної безпеки пов'язана з залежністю її складових від впливу зовнішніх негативних чинників.

– нестабільність економічної безпеки також залежить від нелінійності зв'язків між її складовими. Також нестабільність може бути викликана недостатньою або нерелевантною інформацією.

З урахуванням вищезазначеного методика моніторингу економічної безпеки повинна базуватись на теоретичних підходах систем управління на основі інформації та математичного моделювання. Саме так методика, на наш погляд, надає можливість визначити оптимальні напрями формування економічної безпеки, здійснити ідентифікацію слабких місць та виявлення та мінімізацію ризиків в умовах мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища, а також обґрунтувати шляхи зростання рівня економічної безпеки.

В процесі моніторингу економічної безпеки встановлено, що ефективність системи економічної безпеки залежить від наявності релевантної та об'єктивної інформації, яка стосується рівня безпеки взагалі та основних складових економічної безпеки [10]. Саме наявність цієї інформації дає можливість виявити загрози зовнішні та внутрішні загрози та ризики та прийняти відповідні управлінські рішення.

Отримання інформації щодо внутрішніх та зовнішніх загроз є основою для визначення ступеня пріоритетності тих чи інших джерел аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки, своєчасна робота з якими забезпечить формування необхідних тактичних і стратегічних управлінських рішень.

Аналітичне забезпечення економічної безпеки є комплексною системою, яка складається з двох підсистем: аналітичної та інформаційної, в результаті взаємодії яких система забезпечення набуває нових властивостей. Інформаційне забезпечення – це сукупність інформаційних ресурсів, засобів, методів збору, обробки та видачі інформації.

Інформаційна підсистема включає наступне: планову інформацію, облікову інформацію, звітно-статистичну, технологічну, нормативно-правову, комерційну, довідкову.

Аналітична підсистема складається з: стратегічного аналізу, атрибутивного аналізу, операційного аналізу, порівняльного аналізу, фінансово-економічного аналізу.

Використання методів економічної аналітики передбачає розрахунок часткових та узагальнюючих показників економічної безпеки, а також результативних індикаторів.

Аналітичне забезпечення економічної безпеки – це об'єднані інформаційними потоками в єдину систему облік, аналіз і аудит. Обліково-аналітична інформація надається бухгалтерією та економічною службою суб'єктів господарювання [11]. Надання цієї інформації дає можливість для оцінки ситуації, встановлення рівня економічної безпеки, виявлення ризиків та їх впливу на економічну безпеку, а також надає можливість прийняти обґрунтовані управлінські рішення. Така інформація має відповідати таким вимогам: виявляти та ідентифікувати внутрішні та зовнішні ризики та загрози; на базі розрахунку якісних та кількісних показників формувати базу для оцінки рівня економічної безпеки; формувати об'єктивну релевантну та якісну інформацію для прийняття рішень з метою підвищення рівня економічної безпеки.

Аналітичне забезпечення оцінювання економічної безпеки соціально-економічних систем представляє собою сукупність збору, накопичення, розподілу, обробки, збереження, пошуку і передачі відомостей та даних, що стосуються різних аспектів діяльності підприємства, результатів його функціонування та наявності негативного впливу на їх досягнення зовнішніх та внутрішніх загроз [12].

Розглядаючи аналітичне забезпечення, як невід'ємну частину системи економічної безпеки соціально-економічних систем, пропонуємо визначити його компоненти:

– економічна теорія забезпечення функціонування системи;

– методи аналітичної економіки;

– організація аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки;

– функціональні складові організації аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки (інформаційна, правова, технологічна, організаційна).

Сучасні тренди економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки причинно-наслідково пов'язані з інструментарієм економічної аналітики. Глобальна економіка викликає ряд небезпек та загроз, які потребують безпрецедентних управлінських рішень, а також зусиль держав, організацій для забезпечення економічної безпеки в межах світової економіки. Деякі держави-агресор, такі як росія, прагнуть

забезпечувати свої інтереси шляхом використання сили, які не здатні підтримувати консолідовані міжнародні правила гри. Економічна аналітика в цьому випадку шляхом використання інноваційних підходів може сприяти формуванню нових економічних відносин, які дозволять підвищити економічну безпеку та сприяти затвердженню демократії.

Висновки. Слід зазначити, що особливу увагу серед методів економічної аналітики слід приділяти стратегічному аналізу, тому що саме стратегічний аналіз сприяє прийняттю рішень,

які спрямовані довгострокові цілі. Процеси економічної аналітики здійснюються як у площині теорії, так і практики забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем. Використання методів економічної аналітики належать до сфери інтересів як вчених-теоретиків, так економістів-практиків. Методи економічної аналітики – це сукупність теоретичних підходів та аналітичних процедур, які реалізуються з метою отримання висновків та прийняття управлінських рішень щодо конкретного об'єкта дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амитан В.Н., Амитан А.Г., Данко А.О. Економическая безопасность: понятие, концепция. *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки*. Донецьк : Юго-Восток, 2000. 333 с.
2. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
3. Фурса В.А. Поняття та визначення економічної безпеки підприємства. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Харків : ХНУВС, 2015. 428 с. С. 328–330.
4. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: навч. посібник. Київ : Лібра, 1999. 462 с.
5. Бендіков Л. Економічна безпека промислового підприємства. *Консультант директора*. 2000. № 2(110). С. 7–13.
6. Верхоглядова Н.І., Кононова І.В. Використання понятійно-категоріального апарату при дослідженні теорії економічної безпеки. Захист національної економіки та управління її розвитком: кол. монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 5–60.
7. Маслак О.І., Коробкова І.В. Інформаційне забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 4. С. 23–25.
8. Кузьмін О.С., Георгіаді Н.Г. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства: монографія. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. 368 с.
9. Хвальчик І.Л., Волощук Л.О. Сутність інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством. *economics: timereality*. 2020. № 1(47). С. 84–90.
10. Квашук Д.М. Моделювання інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в умовах посилення інтеграційних процесів. *Ефективна економіка*. № 8. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3260>.
11. Яремик М.І., Яремик Х.Я. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємств. *Наукові записки*. 2016. № 2 (53). С. 173–180.
12. Кононова І.В. Аналітичне забезпечення оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 6 (33).

REFERENCES:

1. Amytan V.N., Amytan A.H., Danko A.O. (2000) Ekonomycheskaia bezopasnost: poniatye, kontseptsyia. Prometei: rehionalnyi zbirnyk naukovykh prats z ekonomiky. Donetsk: Yuho-Vostok. 333 p.
2. Varnalii Z.S., Burkaltseva D.D., Saienko O.S. (2011) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia: monohrafiia. Kyiv: Znannia Ukrainy. 299 p.
3. Fursa V.A. (2015) Poniattia ta vyznachennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kharkiv: KhNUVS. 428 p. P. 328–330.
4. Muntiiian V.I. (1999) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: navch. posibnyk. Kyiv: Libra. 462 p.
5. Bendikov L. (2000) Ekonomichna bezpeka promyslovoho pidpriemstva. *Konsultant dyrektora*, no. 2(110), pp. 7–13.
6. Verkhohliadova N.I., Kononova I.V. (2023) Vykorystannia poniatiino-katehorialnoho aparatu pry doslidzhenni teorii ekonomichnoi bezpeka. Zakhyst natsionalnoi ekonomiky ta upravlinnia yii rozvytkom: kol. monohraf. Dniprop. derzh. un-t vnur. sprav, pp. 5–60.
7. Maslak O.I., Korobkova I.V. (2015) Informatsiine zabezpechennia protsesu upravlinnia stratehichnoiu stiikistiu pidpriemstva. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 4, pp. 23–25.
8. Kuzmin O.Ie., Heorhiadi N.H. (2006) Formuvannia i vykorystannia informatsiinoi systemy upravlinnia ekonomichnym rozvytkom pidpriemstva: monohrafiia. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnikha». 368 p.

9. Khvalchuk I.L., Voloshchuk L.O. (2020) Sutnist informatsiino-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia pidpriemstvom. *Economics: timerealities*, no. 1(47), pp. 84–90.
10. Kvashuk D.M. (2014) Modeliuvannia informatsiino-analitychnoho zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv v umovakh posylennia intehratsiinykh protsesiv. *Efektivna ekonomika*. No. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3260> .
11. Iaremyk M.I., Yaremyk Kh.Ia. (2016) Informatsiino-analitychne zabezpechennia v systemi upravlinnia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv. *Naukovi zapysky*, no. 2 (53), pp. 173–180.
12. Kononova I.V. (2021) Analitychne zabezpechennia otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky budivelnoho pidpriemstva. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, no. 6 (33).